

Lighting the Menorah Outside: The Role of the Jew in a Secular Society

רב דניאל שטיין

א. גמ' שבת (כא:) - וכבתה אין זקוק לה, ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו, דאי כבתה הדר מדליק לה, לא, דאי לא אדליק מדליק, ואי נמי לשיעורה, עד שתכלה רגל מן השוק. [תוס' שבת (שם) - אבל מכאן ואילך עבר הזמן וכו' דיש ליהזר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי ומ"מ אם יאחר ידליק מספק דהא משני שינויי אחריו, ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים]. [ח' הרשב"א לשבת (שם) - והא נמי דקתני עד שתכלה רגל מן השוק ופרישנא דאי לא אדליק מדליק. לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק, דהא תנן (מגילה כ' ב') כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה כתקנה דליכא פרסומי ניסא כולי האי ומיהו אי לא אדליק מדליק ולא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי]. [ח' הריטב"א (שם) - עד דכליא רגלא דתרמודאי. ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנניות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות].

ב. רמב"ם (פ"ד חנוכה ה"ה) - אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק.

ג. טור (או"ח סי' תרע"ב) - מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושכין ורואין בביתם ואיכא פירסומי ניסא הילכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו' ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה, ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק עד שתכלה רגל מן השוק עבר זה הזמן אינו מדליק.

ד. גמ' שבת (שם) - תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו, ודיו. [פרש"י (שם) - שהיה להם לפרסום חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית עבודה זרה שלהם]. [תוס' (מה) ד"ה מקמי - אומר ר"י דשעת הסכנה וכו' סכנת גזירה שגזרו שלא להדליק נר חנוכה]. [ח' הריטב"א (שם) - לא סוף דבר סכנת נפשות דא"כ פשיטא דעל מצות עשה לא יהרג וכו' אלא אפי' סכנת צער או איבה כמו בצרפת וכו' ולפיכך היה אומר מורי הרב ז"ל שכשנושב רוח שאי אפשר להדליקה בחוץ מדליקה בפנים בביתו].

ה. אור זרוע (סי' שכ"ג אות ב') - והאידינא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצירות.

ו. ערוך השלחן (סי' תרע"א סע' כ"ד) - עתה אין אנו מדליקין בחוץ ואף שאין סכנה אצלנו מ"מ כמעט הוא מהנמנעות מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגריר גשם ושלג ורוחות חזקים וא"א להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזכוית וכולי האי לא אטרחהו רבנן.

ז. רמ"א (סי' תרע"ב) - י"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים א"צ ליהזר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק ומ"מ טוב ליהזר גם בזמן הזה. [משנב"ב (ס"ק י"א) - והיינו דוקא אם בני הבית נעורים אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה דכמו דלדידהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס ה"נ לדידן]. [שער הציון (שם) - ובספר חמד משה האריך בזה ודעתו דאם שכח או נאנס ולא הדליק עד שישנו כולם יקיץ ב' או ג' מהם וידליק, ואם אי אפשר להקיץ, מכל מקום ידליק ויברך, דלפי דברי המגן אברהם אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה, ולא ראינו זה בפוסקים, ואדרבה השלטי גבורים כתב בשם ריא"ז דאף אם הוא בין הנכרים לבדו צריך להדליק, ומשמע מדכתב כן בפשיטות, שידליק בברכה, אלא ודאי דאם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, אבל אי ליכא אנשים, בשביל זה לא יבטל המצוה, כן נראה לי וכן נוהגין העולם, עד כאן לשוננו].

ח. קונ' חנוכה ומגילה (סי' ג') - ושמעתי ממרן הרב זצוק"ל דדין שעת הסכנה הוא תקנה מיוחדת וכו', וכן אמר ז"ל דאם הדליק מבפנים משום איזה אונס שהוא ואח"כ נתאפשר לו להדליק מבחוץ חייב להדליק מבחוץ פעם נוספת משום דינא דעל שולחנו רק נאמר בשעת הסכנה ובלא זה עיקר המצוה להניח על פתח הבית מבחוץ.

ט. בעל העיטור (עשרת הדברות הל' חנוכה קיד:) - ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, ומאחר שנהגו על הסכנה נהגו.

י. גמ' שבת (שם) - ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי. [פרש"י (שם) - שם אומה, מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים יוצאים וקונין מהן]. [רי"ף (ט) בדפי הרי"ף] - פי' עצים ידועים אצלם ונקראים תרמודאי ובני אדם המביאין אותם נקראין תרמודאי].

יא. גמ' ר"ה (יח): - שגזרה מלכות יון שמד שלא להזכיר שם שמים על פיהם, וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות. וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לקל עליון.

יב. רמב"ן (ויקרא ט"ז, ח') - כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו, והגיס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים, כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת.

יג. גמ' חגיגה (יג.) - אין מוסרין דברי תורה לנכרי שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. [תוס' (שם) - בז' מצות דידהו וכו' מצוה איכא למוסרם להם]. [מהרש"א (שם) - לא קאמר אין מלמדין תורה לעובדי כוכבים דהא ודאי בז' מצות דידהו מלמדין אותן ובשאר מצות התורה עובד כוכבים הלומד אותה חייב בנפשו אלא דהכא נלמד מענינו דאין מוסרין לעובדי כוכבים היינו טעם וסוד המצות ואפ"ל בז' מצות שלהם אין מוסרין להם סודן וטעמן וע"ז מייתי ליה מקרא דכתיב מגיד דבריו ליעקב וגם טעם חקים ומשפטים גו' דהיינו חקים ומשפטים של דת האלהים ולא כן עשה לכל גוי דגם משפטים ודת הנימוסית שלהם שחייבים לקיים שהדינין הוא א' מז' מצות שנצטוו בני נח מ"מ בל ידעום טעמם וסוד הענינים]. [ח' המאירי סנהדרין (נט.) - כל שהוא עוסק בעיקרי שבע מצות ובפרטיהם ובמה שיוצא מהם אף על פי שרוב גופי תורה נכללים בהם מכבדין אותו אפילו ככהן גדול שאין כאן חשש לטעות אחריו שהרי אף בשלו הוא עוסק].

יד. רמב"ם (פ"ח מלכים ה"י-י"א) - וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג, והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים, וכל המקבל עליו למול ועברו עליו שנים עשר חדש ולא מל הרי זה כמן האומות וכו'. כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא (י"ג אלא) מחמיהם.

טו. רבינו נסים גאון (הקדמה לש"ס) - והיאך יתכן לעונשן על דבר שלא נתחייבו בו ולא ניתן להם והלא יש להם להשיב כי אילו נצטוונו היינו עושים ואילו הזהרנו היינו נזהרים ומקבלים כמו שקיבלו הם. והרי אנו פושטים אל תשובת הטענות ונאמר כי כל המצות שהן תלויות בסברא ובאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ועליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים.

טז. ס' החסידים (סי' תתשכ"ד) - אם רואה אדם נכרי עושה עבירה אם יכול למחות ימחה שהרי שלח הקדוש ברוך הוא את יונה לנינוה להשיבם כי כשהקב"ה כועס אין עת רצון לפניו.

יז. ס' מסורת משה (ח"א עמ' תק"ד-תק"ה) - דבגלות בכלל אסור לנו להוציא טענות על הדת שלהם ולדינא אין לנו שום התחייבות של תוכחה וכדומה על הגוים, ובכלל דבר זה הוא ממלאכת משיח וכו'. ושאלה האם יש חיוב וענין להודיעה מה הם הז' מצות בני נח. והשיב רבינו שזה ענין ויש להודיעה שהשם נתן תורה לכל העולם ובתורה צויה תרי"ג מצות לישראל, ואמר שלשאר העולם הספיק ז' מצות וכו'. ותסביר לה שאסור לגנוב ואסור לרצוח גם נכלל בזה, שאסור לבייש אנשים, וגם אסור להיות אכזרי וכו', ותגיד שיש ענין של אישות ושל עריות ושצריכים להאמין שיש רק השם אחד.

יח. רמב"ם (פ"י"א גזילה ואבידה ה"ג) - אבידת הגוי מותרת שנ' אבידת אחיך, והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם, ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובת, ובמקום שיש חלול השם אבידתו אסורה וחייב להחזירה.